

Goudse kleipijpmakers

Ondanks dat ik niet rook, ben ik via mijn moederskant alsnog aan de pijp geraakt, ik ben een afstammeling van Goudse pijpmakers. Het is de familie “ **van der Spelt** “ uit de 18^e eeuw te Gouda.

De Goudse Pijpmakers

De meeste mensen in Gouda waren of pijpenmakers knecht of pijpenmakers met een eigen pijpenhielmerk.

Midden 18e eeuw telde Gouda 20.000 inwoners. Ongeveer 10.000 inwoners verdienden hun boterham direct of indirect via de kleipijpmakers industrie. Rond 1750 zijn in Gouda 350 á 375 pijpmakers fabrieken.

Een Pijpmaker

De Raam in Gouda met zijn vele pijpenmakers/sters

De Raam eeuwenlang een oude gracht met rondom veel bedrijvigheid in de industrie van pijpmakers/sters. 15 februari 1960 dus een halve eeuw geleden werd begonnen met de demping. 10 februari 1960 voer de laatste boot van de Gouwe over de Raam naar de Koningsbrug. 10 april 1961 de Raam is dus geen gracht meer.

Hielmerk voor de klei Pijpmakerij “De Goudse Pijp”

Hielmerk (eigen merkteken)

Naarmate de vaardigheden van de pijpmakers toenamen en de markt kwaliteit meer gaat waarderen ontstaat er een behoefte om de pijpen van een eigen merkteken te voorzien.

In eerste instantie betreft het vaak een eenvoudig figuur aangebracht onder op de hiel van de pijp. Later ontwikkelt men echte stempeltjes met daarin de initialen van de maker dan wel een afbeelding.

Willem Baernelts eerste Goudse pijmacker 1617

De eerste man die in Gouda in 1617 het ambacht van pijmacker begon is WILLEM BAERNELTS (om geloofsredenen uit Engeland uitgeweken).

Willem was van origine Engelsman. Hij gaf op geboren te zijn in Bromyard, een dorpje van ca. 20 km van Stratford. Beroep: steenhouwer. Hij voerde het merk "Gecroonde Roos"

Gevonden in Gouda, datering ca 1620-1630

(De Roos van Tudor).

De Tudor Rose, een samenvoeging van de emblemen van het Huis York en het Huis Lancaster.

Willem kwam in 1608 in Gouda aan en werd in 1610 poorter.

In 1622 kocht hij een huis Achter de Vischmarkt (nu nr. 90) met vrouw en drie kinderen en drie inwonende. De drie inwonende waren Willem Flut, Rijessen en Balten Thomasz. Typisch Engelse namen

Abraham van der Spelt (1702-1779)

Gouda : Op 3 mei 1728 doet Abraham van der Spelt zijn Gildeproef en kiest het merk 444. Deze pijpenmaker heeft dit merk tot 1755 in zijn bezit gehad. Daarnaast zijn er indicaties dat dit merk na Abraham van der Spelt mogelijk door Hermanus de Roos tot 1762 is gezet.

- 1a. 3581
- 1b. Amsterdam
- 2a. Ovoldie
- 2b. Wapen van Filips VI en Ferdinand VII van Spanje omgeven door de orde van de Gulden Vlies boven de tekst "REX HISPANIE". Aan weerszijden van het wapen van deze koningen van Spanje de wapens van de zeven provincien. Links: Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overijssel. Rechts: Holland, Friesland, Groningen en Gouda.
- 2c.
- 2d. 444
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Geboterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 2i.
- 2j.
- 2k.
- 2l.
- 2m.
- 2n.
- 2o.
- 2p.
- 2q.
- 2r.
- 2s.
- 2t.
- 2u.
- 2v.
- 2w.
- 2x.
- 2y.
- 2z.
- 3.
4. 1740-1760
5. Gouda
6. Abraham van der Spelt
7. [FAA_1999a_p.591] en [KRO_1986a_p.244]

Hielmerk: gekroonde 12. hoogte: 48,5 mm breedte: 25,1 mm kopopening: 17,5 mm Voorzijde: een driemaster en een tweemaster. Achterzijde: het Goudse wapen in een ovaal. Periode: 1760-1780. Pijpmaker Abraham v.d. Spelt 1755 Kleipijpen met het merk 12 zijn in Gouda geproduceerd.

Producten met dit merk uit andere Nederlandse productiecentra, zijn niet bekend. Het merk "Gekroonde 12" is te Gouda voor het eerst door Cornelis Verhoef gezet. In 1715 doet deze pijpenmaker zijn gildenproef en zet de merken "Gekroonde 12" en "Arnijs 1". Tot aan zijn dood blijft hij het merk "Gekroonde 12" zetten. Na zijn dood gaat het merk over op zijn weduwe Claasje Spiering.

In 1731 verruult Pieter Peuselaar het merk 'de Schoen' voor het merk "Gekroonde 12". Pieter blijft dit merk tot aan zijn dood in 1748 voeren. In 1749 verkoopt de weduwe van Pieter Peuselaar het merk aan Abraham van der Spelt. Het is onduidelijk wat er met Abraham gebeurd is. Enerzijds staat vermeld dat hij in 1752 uit het gilde gaat anderzijds wordt hij in de daaropvolgende periode vermeldt in de gildeboeken. Abraham was woonachtig op de Lazarussteeg alwaar hij in 1751 een pand had gekocht. Ook de opvolgende eigenaar van het merk "Gekroonde 12", Pieter Sibbes, is woonachtig op de Lazarussteeg. Na de dood van Pieter Sibbes gaat het merk over op zijn weduwe Neeltje van Eijck. Op 4 april 1853 wordt Jan van Baalen de nieuwe gebruiker van dit merk en blijft dit merk tot 1870 op zijn producten zetten. Eigenaar Periode : Cornelis Verhoef [1715-1720] 1726> Claasje Spiering, weduwe Cornelis Verhoef <1720[1726-1730] Pieter Peuselaar [1731-1748] Pieternelle Jongkind, weduwe Pieter Peuselaar [1748-1749] Abraham van der Spelt [1749-1773] Pieter Sibbes [1814-1835] Neeltje van Eijck, weduwe Pieter Sibbes [1835-1864] Jan van Baalen, in huur van Neeltje van Eijck [1853-1864] Jan van Baalen, in eigendom [1864-1870]

Gijsbert van der Spelt (1726-1795) zoon van Abraham van der Spelt

Kleipijpen met het merk '(on)gekroonde 666' zijn in Gouda geproduceerd. Producten met dit merk uit andere Nederlandse productiecentra zijn niet bekend.

Op 1 februari 1745 doet Gijsbert van der Spelt zijn meesterproef en wordt zodoende de eerste eigenaar van het merk "666".

Deze pijpenmaker heeft dit merk tot 1749 in bezit gehad. Vanaf 29 oktober 1783 wordt dit merk weer in gebruik genomen.

In dit geval door Hendrik Schoon. Deze pijpenmaker heeft dit merk tot aan zijn dood in 1808 in bezit gehad. Hij is daarmee de laatste pijpenmaker geweest die dit merk op zijn producten heeft gezet.

1. Fragment van een pijpekop met bekervormige ketel, ronde onderzijde zonder hiel en rechte steel. Ketel weerszijden tussen bladertakken profielportretten van stadhouder Willem V en zijn vrouw prinses Frederica Sophia Wilhelmina. Gestempeld makersmerk op de bodem 666. Gouda, Gijsbert van der Spelt, 1770-1780.

Op de onderzijde van de ketel is de pijp van een gestempeld makers merk voorzien, waarop het cijfermerk 666 staat. Dankzij dit merk kennen we de maker, het is Gijsbert van der Spelt uit Gouda. Van der Spelt deed in 1745 zijn meesterproef voor het Goudse gilde maar vertrok in 1750 naar Aarlanderveen. Daar werkte hij een half jaar in een pijpmakerij doch hij keerde snel weer terug om zijn oude stiel in Gouda weer op te pakken. Zijn huwelijk moet niet erg gelukkig zijn geweest, hij leefde gescheiden van zijn vrouw, hetgeen in die tijd zeker niet gebruikelijk was.

Pas toen zij was overleden hertrouwde hij. Vanaf dat moment nam zijn loopbaan een gunstige wending en werkte hij zich op tot een meer gezaghebbende zelfstandige pijpenmakers baas. Zijn tweede huwelijk in 1769 viel bijna samen met het graveren van deze persvorm.

De persvorm ofwel de vormkast van de Oranjepijp in geopende toestand

De persvorm geopend met zicht op de graving in de ketel.

Als terugkomer uit Aarlanderveen werd Van der Spelt vermoedelijk als een soort deserteur van het pijpenmakers gilde gezien. Uiteindelijk was hij bij de concurrenten van de Gouwenaars in de streek rond Alphen werkzaam geweest. Er is geen wederintrede van hem als meesterpijpmaker bekend en het is de vraag of hij wel weer lid van het gilde was geworden. Wat dat betreft is hij een wat schimmige persoon gebleven want door het ontbreken van zijn naam in de gilden registers lijkt het erop dat hij zijn beroep op onofficiële wijze uitoefende. Ook in de gildegeldboek komt hij niet meer als betalend lid voor en mogelijk lag hij er zo volledig uit dat niemand zich om hem

bekommerde. Toch werd hem blijkbaar het beoefenen van zijn beroep niet tegengegaan. Kortom zijn carrière blijft schimmig en ook over het eind daarvan is niets bekend. Wanneer zijn tweede vrouw Marrigje Marté in 1795 wordt begraven, blijkt Van der Spelt zelf al overleden te zijn. Uit het feit dat zij onvermogens sterft, moeten we concluderen dat de pijpmakerij het echtpaar niet werkelijk in goeden doen had gebracht.

Onbekend is of het merk "666" het enige merk is dat op deze versierde casjottepijp is gestempeld. Het is namelijk niet duidelijk of Van der Spelt de persvorm korte tijd heeft bezeten of dat er ook andere makers mee hebben gewerkt. Mogelijk is ook dat hij de vorm in bruikleen had om een order op te maken die later weer aan een andere maker werd gegund. Het eigendomsrecht op het merk 666 gaat in ieder geval in 1783 over op Hendrik Schoon, al is het de vraag of daarmee ook deze persvorm van eigenaar veranderde.

Vertrokken personen uit Gouda. "Gijsbert van der Spelt en Johanna van der Veer, egteluiden met haer dogter Teuntje, oudt 6 jaeren met acte. Aarlanderveen, 21-09-1750. Gerestitueerd 18-10-1751".

Zeker is dat de verkoopbaarheid van deze versierde pijp in de jaren 1770 goed moet zijn geweest. De politieke situatie rond stadhouder Willem V was nog betrekkelijk stabiel. Er waren voldoende Oranjeklanten voor een dergelijke pijp te vinden. In de jaren 1780 wordt de afzet minder, met het jaar 1784 als dieptepunt. In die periode worden ook de meeste Goudse pijpmakers Patriot. Voor de Orangisten komt de zege pas weer in 1787 na de zogenaamde Dolle Maandag die een omwenteling bracht. Tot 1795 moet er weer een ruimere markt voor deze pijp zijn geweest om met de Franse overheersing definitief te eindigen.

De man op de foto is, Martinus Nicolaas van Duijn, pijpmaker, geboren op 4 augustus 1855. In zijn fabriekje aan de Peperstraat maakte hij pijpen onder de naam "Gekroonde 65". Het assortiment was enorm; er werden miniatuurpijpjes van 5 cm lang gemaakt, gewone pijpen voor dagelijks gebruik en pijpen voor speciale gelegenheden, zoals de bomkop. Dit was een heel grote pijp met een kop

van 10 cm hoog en een diameter van 6 cm. Het uithangbord van de pijpwinkel is aan het museum De Moriaan geschonken.

Op dit bord staat het merk "Gekroonde 65" met aan weerszijden pijpen, links een pijpenpot en rechts een pijpenkistje.

Het begin van de tweede wereldoorlog maakte een definitief einde aan de laatste ambachtelijke pijpenmakerij in Gouda. Nico stierf in mei 1945, een paar dagen na de bevrijding, aan hongeroodem. Hiermee kwam een einde aan vier generaties pijpenmakers van Duijn. Het was wel niet zo'n bekende naam als Regina of Van der Want, maar de Goudse Pijp is ook altijd een product van kleine zelfstandigen geweest, van wie de historie vaak niet bekend is.

In de familie " van der Spelt " zijn er nog meer pijpenmakers/sters zie hier onder de hielmerken en ook zijn er meer thuiswerkers " van der Spelt " en die bezitten geen hielkenmerk.

In de negentiende eeuw kreeg de pijp flinke concurrentie van de sigaar. In 1853 waren er nog maar 13 bedrijven waar de Goudse pijp werd gemaakt en aan het einde van die eeuw was de Goudse pijp vrijwel verdwenen.

De Hielmerken die de familie " van der Spelt " gebruikt hebben.

Hielmerk Klaverblad

Het merk Klaverblad is tussen ca 1660 en 1840 in Gouda in gebruik geweest. Tevens is het in Alphen / Aarlanderveen bekend tussen ca 1700 en 1764.

In Gouda is het merk Klaverblad door de volgende pijpenmaker gebruikt;

1734-1758 Abraham van der Spelt (in huur)

Hielmerk BVS

Het merk BVS is rond ca 1706 in Gouda door **Bastiaen Abrahamsz van der Spelt** gebruikt. Tevens kennen we het als monogram, toegeschreven aan Barend Versluijs tussen ca 1720 en 1751

Hielmerk H

Het merk H is bekend vanuit Gouda, maar ook Alphen (tussen ca 1690 en 1705) en Den Bosch (tussen ca 1810-1850).

In Gouda zijn de volgende pijpenmakers actief geweest met het merk H ;

1696- Doenatus van der Spelt
1712- Grietje Hola, wed van der Spelt

Hielmerk 2

Het merk 2 gekroond is zowel uit Gouda bekend waar het tussen ca 1679 en 1925 in gebruik is geweest en daarnaast ook uit Gorinchem, waar het tussen ca 1783 en 1792 is gebruikt door Jan van der Wouw. In Gouda is het merk 2 gekroond in gebruik geweest bij ;

1779-1805 Abraham van der Spelt

Hielmerk 12

Het merk 12 gekroond is in Gouda in gebruik geweest bij ;

1749-1773 Abraham van der Spelt

Hielmerk 66

Het merk 66 gekroond is tussen 1720 en 1851 in Gouda in gebruik geweest bij achtereenvolgens ;

1720-1746 Hermanus van der Spelt
1756-1768 Johanna van der Spelt

Hielmerk80

Het merk 80 (gekroond) is tussen 1736 en 1749 in Gouda in gebruik geweest bij ;

1749-1749 Abraham van der Spelt

Hielmerk 89

Het merk 89 gekroond is in Gouda in gebruik geweest tussen 1733 en 1879 bij ;

1779-1797 Arij van der Spelt

Hielmerk 98

Het merk 98 gekroond is tussen 1705 en 1767 in Gouda in gebruik geweest bij ;

1728-1734 Abraham van der Spelt

Hielmerk 444

Het merk 444 is tussen 1728 en 1762 in Gouda in gebruik geweest bij ;

1728-1755 Abraham van der Spelt

Hielmerk 666

Het merk 666 is in Gouda in gebruik geweest tussen 1745 en 1808 bij ;

1745-1749 Gijsbert van der Spelt

Hielmerk RAD

Rad / Wiel

Vooral in het begin van de 17e eeuw treffen we diverse 'rad' / 'ster' / 'wiel' achtige merktekens aan op pijpjes die waarschijnlijk in verschillende plaatsen gemaakt zijn.

Vanaf ca 1713 wordt het als merkteken in Gouda door onderstaande pijpenmaker gebruikt :

1746-59 Hermanus van der Spelt

Hielmerk Dubbel Kruis

Het merk 'Dubbel Kruis' is tussen 1690 en 1855 in Gouda gebruikt door ;

1692- Albert van der Spelt

[Rob Lambermon, bestuurslid]